

Rosanne Liebermann:

Exile, Incorporated: The Body in the Book of Ezekiel. Oxford: Oxford University Press 2024, 240 s. £ 59,00.

Få skrifter i Det Gamle Testamente rummer et så vildt og psykedelisk billedsprog som Ezekiels Bog. Det gælder skildringen af profetens kaldelse ved floden i Babylon og Guds mærkelige trønvogn, de aparte tegnhandlinger og den urovækkende vision om dalen med de knastørre knogler, der bliver vakt til live. Menneskers kroppe indgår også løbende i skriftet og er omdrejningspunktet for Rosanne Liebermanns *Exile, Incorporated*. Bogen bygger på forfatterens ph.d.-afhandling fra Johns Hopkins University i Baltimore, men præsenteres nu i en gennemskrevet udgave, der emmer af tankemæssigt og sprogligt overskud.

Tesen er, at Ezekiels Bog i sin retorik benytter kroppen til at iscenesætte en ny identitet for de jøder eller judæere, der er blevet ført bort fra Jerusalem og nu lever i eksil i Babylon. Eksilet repræsenterer generelt en erfaring af tab. Det er tab af politisk selvstændighed og af familiens jorde samt statustab for den jødiske overklasse, der fra et liv i velstand blev ført væk for at drive landbrug i egnene omkring Babylon. Blandt forskellige opfattelser af, hvordan man bør leve i denne nye virkelighed, ansporer Ezekiels præstelige syn til kulturel isolation. Liebermann har her særligt blik for kropslige praksisser som tøj, ændringer af kroppen ved omskærelse, ritualer i familien og modstand mod blandede ægteskaber som måder at skabe og opretholde en bestemt identitet indadtil – og som måder, man som gruppe kan adskille sig på over for omgivelserne og ‘de andre’.

Kapitel 1 (“Introduction”) og kapitel 2 (“Exilic Bodies, Ezekiel’s Bodies”) giver en indføring i emnet, hovedpunkter i forskningshistorien og teoretiske tilgange til studiet af kroppe og migration. Efter en kort oversigt over tilblivelsen af profetbogen følger en præsentation af den bredere interesse i ‘kroppen’, herunder sanser og følelser. Det er tilgange og indsigter, som Liebermann benytter i sine tekstanalyser i de følgende kapitler.

Kapitel 3 (“Foreign Bodies”) fokuserer på, hvordan beskrivelsen af de fremmede folkeslag og deres særegne skikke indirekte bruges til at fremhæve, hvad en jødisk eksil-identitet *ikke* er. Sproget er i sig selv afskyvækkende, når profeten kæder folkeslagene sammen med sygdomme, afføring, kropsvæsker, fordærvet mad og stinkende lig. Og at vække *afsky* er netop det retoriske formål, så bogens tilhørere og læsere motiveres til at fjerne sig fra, isolere sig og rense sig for de fremmede og ‘urene’ skikke. Dernæst søger profeten at vække had og modstand gennem stereotype fremstillinger af den rige og undertrykkende overklasse, eksemplificeret ved Faraos (Ez 23,5-6.12) og de dekadente kaldære (Ez 23,14).

Kapitel 4 (“Women’s Bodies”) handler om kvindelige migranter og social kontrol, for kvinder er nøglen til overlevelse for et samfund i det fremmede. Det er de dels gennem simpel reproduktion – de skal føde den næste

generation – dels gennem sociale og religiøse praksisser, som ofte er knyttet til familien og husholdningen, altså kvindernes domæne. Moderne migrationsstudier antyder dog, at mænd ofte forsøger at genvinde den sociale status, som nederlag og bortførelse har frarøvet dem, ved at undertrykke deres kvinder. Liebermann påviser et kvindefjendsk syn i udvalgte passager i Ez 16 og 23. Idealet hos Ezekiel er den traditionelle rolle som lydige hustru og frugtbar mor, og der er en dyb mistro til kvinder, som udfordrer denne kønsrolle enten gennem ægteskab med lokale babylonere eller ved gennem hjemmestrikkede ritualer at tiltuske sig en religiøs magt, som i Ezekiels univers er forbeholdt mandlige præster.

Kapitel 5 (“Sublime Bodies”) undersøger idealet for præsteskabets mandlige kroppe og den strength, der hersker i kravene til mad og renhed. Liebermann gør den interessante iagttagelse, at profeten Ezekiel i fraværet af et tempel reelt kommer til at fungere som et ‘fysisk’ mødested, hvor judæerne i eksil kan møde Jahve. De har med andre ord en særegen kontakt til Gud via Ezekiel, for det er gennem ham, at Jahve er nærværende hos sit folk. Derfor er hans krop som et menneskeligt tempel underlagt særligt strenge bestemmelser, der skal sikre hans perfekte kultiske renhed i et fremmed og urent land.

Kapitel 6 (“Hearts of Flesh”) udfolder den etnisk-religiøse identitet, som Ezekiels Bog søger at fremme. Det sker på flere måder. Forsøget på at skabe en kollektiv erindring om eksilet sker ved en tolkning af de historiske begivenheder knyttet til babylonernes erobring af Jerusalem. Hos Ezekiel er eksilet udtryk for Guds særlige udvælgelse af sit folk og dermed en grundlæggelsesbegivenhed. Det er fra nu af judæerne i eksil, som er grundstammen i Jahves folk; ikke de mennesker, som er forblevet i Jerusalem. Dette synspunkt afspejler sig også i profetbogens mange datoangivelser, hvor tidsregningen begynder med det babylonske eksil som et år 0. Dernæst bliver den ugentlige sabbat og den årlige påskefejring en effektiv måde at sikre en bestemt gruppeidentitet på, og det er interessant nok religiøse mærkedage, som kan fejres i familien under fremmede himmelstrøg og uden adgang til templet i Jerusalem.

Ligeledes viser Liebermann, hvordan krop, renselse og hjemvendelse hænger sammen hos Ezekiel. Perspektivet i profetbogen er, at det gamle ‘hjemland’ skal ødelægges og *renses*, for at Jahves nye folk, judæerne i eksil, kan vende tilbage og bosætte sig på ny. Som et led i deres genrejsning indgår en omskabelse af deres kroppe: De skal udstyres med et nyt hjerte og en ny ånd, der skal forhindre dem i at gøre sig urene igen (Ez 11,19; 36,26). Og deres døde kroppe skal billedligt talt rejse sig fra graven i det fremmede for at vende tilbage til Israels land (Ez 37,1-14).

Kapitel 7 (“Conclusion”) sammenfatter hovedresultaterne og fremhæver de elementer i Ezekiels Bog, som en senere diasporajødedom kunne spejle sig i.

Rosanne Liebermann er en skarp tekstlæser og har blik for detaljer, som vi andre måske er tilbøjelige til at læse henover. Det gælder især den omfattende udlægning af assyrernes blå tøj og kaldæernes hatte i Ez 23, men indimellem overvejer jeg, om det beskedne tekstgrundlag alligevel er for spinkelt til de mere overordnede påstande, som hun fremsætter. Det havde derfor været spændende, hvis hun havde inddraget flere dele af Ezekiels Bog i sin analyse. Det kunne være en grundigere behandling af Ezekiels tegn-handlinger (Ez 4-5) i undersøgelsen af profetens krop eller af folkeoraklerne i midten af bogen (Ez 25-32) i diskussionen af forholdet til de fremmede folkeslag.

Et andet element, som jeg er tøvende over for, er Liebermanns forsøg på at slutte sig til, hvordan judæiske kvinder i eksil skal opføre sig i modsætning til det utro og promiskuøse Jerusalem i Ez 16 og 23. Men skildringen af Jerusalem i disse kapitler er jo netop metaforisk – og forsøget på at fremskrive et socialhistorisk kvindeideal i modsætning til denne billedtale forekommer forceret.

Disse forbehold ændrer dog ikke ved, at *Exile, Incorporated* har beriget min forståelse af Ezekiels Bog. Det gælder navnlig profetbogens fortolkning af eksilet som et nyt og formativt begyndelsespunkt i Israels historie og benyttelsen af retorik, kulturel erindring og kropslige praksisformer i skabelsen af en ny eksil-identitet. Liebermann leverer på disse punkter talrige iagttagelser, som man efter endt læsning ikke kan lade være med at tænke videre over.

Frederik Poulsen